

UZROCI POVREDA VOJNIKA

Naša armija je neposredno zainteresovana da što svestranije proučava problematiku povređivanja radi primene efikasnih preventivnih mera. Samo za poslednjih nekoliko godina od ukupnog broja obolelih oko 7% dolazi na povređivanje.

Problematika povređivanja na radu u najraznovrsnijim ljudskim delatnostima i aktivnostima vrlo je aktuelna, ali je veoma složeno njeno izučavanje. Na osnovu zvanične medicinske statistike traumatizam (ranjavanje) spada u najmasovnija oboljenja, odmah iza srčanih i oboljenja raka. Zbog toga za savremenog čoveka predstavlja epidemiju koja ga stalno ugrožava. Za razliku od drugih masovnih oboljenja, uzročnik ove epidemije je u ličnosti samog čoveka, u njegovim osobinama, oblicima ponašanja i prilagođavanja. Do pre četiri decenije prevladavalo je shvatanje da primarnu ulogu u povređivanju imaju objektivni uslovi u kojima čovek radi. Prema tom shvatanju sigurnost od povređivanja je obezbeđena ako se pravilno postave higijensko-tehničke zaštitne mere. Međutim, brojni radovi stranih autora poslednjih decenija ukazuju da među ljudima koji žive i rade pod istim uslovima u pogledu sklonosti povređivanja postoje individualne razlike, koje se objašnjavaju na različite načine.

Danas ima nekoliko koncepcija koje nastoje da objasne ulogu ljudskog faktora u povređivanju. Pomenućemo neke od njih. *Koncepcija individualne sklonosti povređivanju* smatra da među ljudima postoje individualne razlike, tj. da su neki ljudi pod istim uslovima života i rada više skloni da se povređuju od drugih. *Psihoanalitička Frojdova teorija* razlike sklonosti u povređivanju tumači delovanjem nesvesnih psihičkih dinamizama i tendencijom ličnosti da se ponaša agresivno — prema autoritetima koje ne želi da prizna i prihvati. *Koncepcija uslovnih refleksa* (I. Pavlov) tumači sklonost povređivanju pojavom nekontrolisanih uslovnih refleksa u mehanizovanom radu, koji su propratna pojava zamora, alkoholizma i drugih štetnih faktora koji ometaju sigurnost u radu. *Sociološka teorija* objašnjava ovu pojavu odnosima koji postoje među pojedincima u grupi i odno-

sima grupe prema pojedincu. Prema toj teoriji nepopularne osobe, koje nisu prihvaćene u grupi, više su sklone da se povređuju.

Postoje i druge koncepcije koje dominantnu ulogu u povređivanju pripisuju značaju promjenjenih psihofizioloških stanja čovečjeg organizma pod uticajem zamora, raznih oboljenja itd. Na bazi tih koncepcija vršeni su pokušaji da se postave metodološki principi istraživanja problema koji se mogu svrstati u nekoliko grupa: statističko-psihološke analitičke metode, psihološke metode sa korišćenjem različitih psiholoških tehnika, test-aparata i testova papir-olovka, medicinsko-psihijatrijsko-klinički i sociološki metod istraživanja.

Polazeći od postavke da je čovek osnovni uzročni faktor u povređivanju u našem radu, pokušali smo tu hipotezu da proverimo u našoj Armiji. U vojničkoj populaciji ispitivana je ličnost vojnika, njegove osobine, sposobnosti i oblici ponašanja. Istraživanje je izvršeno kod vojnika približno istih godišta. U preliminarnoj fazi prikupljeni su osnovni medicinsko-statistički podaci korišćenjem individualnog kartona povreda i prikupljanjem informacija od trupnih starešina i lekara o ponašanju i efikasnosti vojnika.

Prikupljanje tih podataka bilo je obezbeđeno uz puno angažovanje i kontrolu starešina. U drugoj fazi to ispitivanje je izvršeno po sistemu paralelnih grupa, eksperimentalnih i kontrolnih, korišćenjem više medicinsko-psiholoških tehnika pomoću kojih su merene određene varijabile ličnosti. Ove tehnike mogu se svrstati u četiri grupe, i to:

— ispitivanje senzomotornih (osećajnih) sposobnosti, vida i sluha specijalističkim medicinskim pregledima i ispitivanje fizičke kondicije testom zamora;

— primena psihijatrijsko-psihološkog intervjua i upitnika ličnosti radi ispitivanja osobina i oblika ponašanja ličnosti i psihološko-socijalnih faktora razvoja;

— primena psiholoških testova papir-olovka i test-aparata radi ispitivanja inteligencije, psihomotorike, pažnje i drugih psihičkih funkcija ličnosti;

— ispitivanje vojničkih osobina pomoću skale za procenjivanje osobina.

Planiranje i realizacija eksperimenata izvršeni su u dosta homogenoj opštejugoslovenskoj populaciji u odnosu na godine uzrasta, a veoma heterogenoj u pogledu profesionalnih aktivnosti, socijalnog porekla i psihološko-socijalne atmosfere u kojoj su ispitanici odrasli.

Opservacija ove vojničke populacije sprovedena je u vojničkim uslovima, koji su za sve ispitanike bili podjednaki, te u istraživanju predstavljaju konstantnu varijabilu uz punu kontrolu i nadzor sta-

rešina. Ispitivanje je trajalo oko 15 meseci, za koje vreme su se izdiferencirale grupe vojnika koji su imali jednu, dve, tri i više povreda. Od vojnika koji su imali tri i više povreda formirana je eksperimentalna grupa, a oni koji za isto vreme nisu imali povreda svrstani su u nepovređivane ili u kontrolnu grupu.

U tim paralelnim grupama izvršeno se sparivanje povređivanih i nepovređivanih vojnika prema obrazovanju, zanimanju pre dolaska u Armiju, starosnom uzrastu, socijalnom poreklu, dužnosti u jedinici i nekim drugim varijabilama. Na taj način formirane su paralelne grupe vojnika koje su ispitane navedenim medicinskim i psihijatrijsko-psihološkim tehnikama. Ispitivanje kako u prvoj, preliminarnoj, tako i u završnoj fazi, po sistemu paralelnih grupa ima karakter sintetičko-analitičkog pristupa proučavanja ličnosti sa pokušajem traženja uzajamnih veza i odnosa među ovim grupama. Statistički korelativni odnosi su traženi između brojnih parametara ličnosti kao što su osobine, sposobnosti, oblici ponašanja, sociopsihološki uslovi razvoja s jedne i sklonosti povređivanja s druge strane.

Ispitivanje traumatizma u preliminarnoj fazi imalo je za cilj da izdiferencira vojnike koji se u jedinicama češće povređuju i da ukaže na faktore koji utiču na tu pojavu. U toj fazi ispitivanja od interesa su bili uzajamni odnosi između povređivanja s jedne i drugih parametara ličnosti s druge strane; to su socijalno poreklo, obrazovanje, specijalnost, ponašanja vojnika u vršenju dužnosti, zatim mesto gde je došlo do povređivanja, odnos drugih oboljenja i povreda, disciplinski prestupi i povređivanje itd.

Dobijeni podaci o parametrima su statistički obrađeni i utvrđena tražena korelacija metodom X^2 testa¹ između ovih parametara i povređivanja. Pošlo se od hipoteze da svi ti faktori imaju uticaj na stepen prilagođenosti u određenoj socijalnoj sredini, pa i vojničkoj, te bi kao neposredni činoci mogli da utiču na ponašanje pojedinaca, a prema tome i na povređivanje.

Ističemo neke od faktora koji su bili praćeni u ovom ispitivanju i za koje se pretpostavljalo da mogu da imaju značaj u povređivanju.

1. — SOCIJALNO POREKLO I POVREĐIVANJE

U preliminarnoj fazi ispitivanja trebalo je doći do podataka o tome da li određene socijalne grupe više inkliniraju povređivanju, odnosno da li one uopšte postoje. Prema našim podacima odnos pojedinih kategorija povređivanih vojnika prema socijalnom poreklu

¹ X^2 test je statistička metoda pomoću koje se mogu da pokažu razlike kod dve ili više grupa kada je u pitanju neko svojstvo.

ukazao je da su zemljoradnici više skloni da se povređuju od drugih profesija. Od ukupnog broja povređenih zemljoradnici su zastupljeni sa 54,47%, radnici sa 38,62% a ostale socijalne kategorije sa 6,91%. Treba imati u vidu da su zemljoradnici najbrojnije zastupljena grupacija u socijalnoj strukturi jugoslovenskog stanovništva.

Međutim, primenom pogodnih statističkih metoda ipak se došlo do zaključka da između socijalnih grupa i povređivanja postoji korelacija na visokom statističkom nivou od 0,05, što ukazuje na to da se u socijalnoj grupaciji zemljoradnika povređivanje masovnije javlja nego u drugim socijalnim grupama. Ako bismo pokušali da objasnimo tu pojavu, moralo bi se voditi računa, pored ostalog, i o tome da su zemljoradnici kao socijalna grupacija manje tehnički obrazovani, da im je nivo obrazovanja niži od ostalih socijalnih grupa. To znači da se oni teže prilagođavaju da rukuju savremenom tehnikom i naoružanjem, što utiče i na povećanu sklonost povređivanju.

2. — OBRAZOVANJE I POVREĐIVANJE

Obrazovni i kulturni nivo svake osobe predstavlja značajnu komponentu u njenom ponašanju i uspešnom prilagođavanju u svakoj socijalnoj sredini. Pokušali smo da proverimo kakav značaj u vojničkoj populaciji ima taj faktor na sklonost povređivanja. S druge strane, u svakodnevnoj praksi se vidi da osobe sa nižim obrazovanjem i kulturnim nivoom imaju poteškoća u svakodnevnim komunikacijama, zbog toga teže obavljaju poslove, češće greše i povređuju se. Prema našim rezultatima nađeno je da su faktori obrazovanja i povređivanja u korelaciji — kategorije vojnika sa nižim obrazovanjem više su sklone povređivanju i obratno. Korelacija između ova dva parametra nađena je na nivou statističke značajnosti 0,05.

3. — SPECIJALNOSTI U JEDINICI I POVREĐIVANJE

Kao potencijalni izvor povređivanja rizik opasnosti značajno utiče na distribuciju povreda na određenim dužnostima i profesionalnim aktivnostima. Naime, ukoliko je rizik opasnosti veći, utoliko je veća verovatnoća da će se osoba na takvoj dužnosti češće povrediti. U Armiji prilikom procenjivanja uzroka povređivanja taj faktor mora da se uzme u obzir, jer postoji široka skala lakših i težih dužnosti. Imajući u vidu činjenicu da se zavisno od stepena rizika opasnosti, povećava i frekvencija povreda, pokušali smo da proverimo tu hipotezu.

Prema našim rezultatima, vojnici koji se nalaze na težim dužnostima češće se povređuju. Tako je nađeno da je distribucija povređivanja raspoređena na sledeći način: artiljerci su zastupljeni sa 31,31% — poslužioc 14,95%, nišandžije 9,35%, vozači 8,88%, izviđači 1,87% intendanti 0,93% itd. U našem slučaju između odgovarajućih dužnosti i sklonosti povređivanja dobijena je visoka statistička značajnost razlika na nivou 0,01.

4. — KONTROLA VOJNIČKOG PONAŠANJA OD STAREŠINA I SKLONOSTI POVREĐIVANJU

Prisutnost trupnih starešina za vreme izvođenja obuke i obavljanja svakodnevnih dužnosti ima veliki značaj da vojnik odgovorno i disciplinovano izvršava svoje zadatke. Ako starešina ima punu kontrolu rada i ponašanja vojnika za vreme obuke, u mogućnosti je da procenjuje mnoge faktore, kao što su: stepen obučenosti, uvežbanost pojedinih radnji, poštovanje normi i propisa u obuci, korišćenje zaštitnih sredstava, zatim, kondicija, izdržljivost, odgovornost, saradnja u grupi i mnogi drugi faktori. U prisustvu svojih starešina vojnici pokazuju veću odgovornost u savlađivanju zadataka. S druge strane, starešina ima mogućnost da utiče na njihove pogreške u radu, da u praksi primenjuje svoja ranija iskustva i da preuzima mere radi otklanjanja nedostataka.

U našim podacima se vidi da je veći procenat povređivanja kod vojnika baš u vreme kada su trupne starešine odsutne i kad nisu kontrolisale rad i ponašanje vojnika. U odsutnosti starešina bilo je 58,8% povreda, a u njihovoj prisutnosti 41,19%. Korelacija između ova dva parametra je pokazala statističku značajnost na nivou 0,05.

5. — IZVORI, MESTO I SREDSTVA POVREĐIVANJA

Od posebnog interesa je da se svestrano poznaju izvori povreda u trupi, koji su veoma brojni. To su: obuka na oružju, okolnosti i uslovi izvođenja fizičkih radova, održavanje tehnike i vozila, taktička obuka, sportske igre, saobraćajni udesi, itd. U toku opservacije naše populacije posebna pažnja obraćena je na uzroke povređivanja u slobodnom vremenu. Povređivanja u radnom vremenu u trupi su dominantna, procenat dostiže do 77,25%, a u slobodnom vremenu do 22,75%. Povređivanja u radnom vremenu najčešća su u sportskim igrama — 21,74%, zatim fizičkim radovima 10,3%, taktičkoj obuci

8,03%, obuci na odgovarajućem naoružanju 6,69%, održavanju tehnike 6,35% itd. Povređivanja u slobodnom vremenu najčešća su u raznim udesima u kasarni, na ulici, za vreme putovanja, izvođenja sportskih igara u slobodnom vremenu i sličnim okolnostima.

6. — FAKTORI POVREĐIVANJA

U našem radu posebno smo nastojali doći do pouzdanih podataka o tome da li su u povređivanju dominantniji subjektivni ili objektivni faktori. Poznato je da su ti faktori veoma brojni, a nalaze se u samom čoveku ili u njegovoj radnoj okolini i organizaciji rada.

Psihološke ili subjektivne faktore ličnosti čine intelektualne, psihomotorne, senzomotorne sposobnosti, zatim osobine ličnosti, profesionalna osposobljenost, motivacija, itd. Od prioritetnog je značaja poznavati etiološke faktore traumatizma u prvom redu zbog toga da bi se primenile efikasne preventivne mere. Međutim, poznato je da je postupkom analize događaja posle povrede veoma teško doći do pouzdanih podataka o uzrocima povređivanja iz više razloga. Mnogi povređeni se ne sećaju detalja pod kakvim su okolnostima doživeli povredu, jer su za to vreme bili u besvesnom stanju. Ili povređeni nije preživeo udes, tako da je još teže presuđivati o uzrocima povređivanja. Učesnici u udesima često izbegavaju da verifiraju pravu situaciju za vreme udesa, jer su bili premoreni ili pod uticajem alkohola. S druge strane kao uzroci povređivanja ne mogu se zapostaviti ni faktori radne okoline. Te činioce je takođe teško precizirati u datoj situaciji. Međutim, jedni i drugi faktori deluju udruženo u svakoj situaciji.

Prema našim rezultatima psihološki faktori su zastupljeni sa 85,47% a objektivni sa 14,53%. Najčešći subjektivni činioци su: oslabljena aktivna pažnja u frekvenciji — 50,97%, neuvežbanosti — 12,90%, nepoznavanje materije — 6,13%, nepridržavanje propisa — 5,16%. Činjenica je da su, prema tim podacima, psihološki faktori dominantno zastupljeni i odgovorni kod povređivanja. Oni su u osnovi u skladu sa tvrđenjem mnogih savremenih autora da su psihološki činioци dominantni u pojavi i izazivanju trauma. Međutim pošto kod povreda ne deluje samo jedan, već više subjektivnih i objektivnih faktora, suviše je smelo tvrditi da je samo jedan odgovoran u povredi. Ali, to nikako ne umanjuje značaj i ulogu psiholoških faktora u traumatizmu.

7. — ODNOS DRUGIH OBOLJENJA I POVREDA

Prema zvaničnoj zdravstvenoj statistici o kretanju oboljenja u trupi, povrede se nalaze od petog do sedmog mesta, dok po smrtnosti dolaze na prvo mesto. Prema našim rezultatima, povrede u trupi su na rang-listi najmasovnijih oboljenja i to na drugom mestu, iza oboljenja disajnih organa. Ovi podaci se, naravno, odnose na kraći period, na jedno tromesečje kod mladih vojnika u našoj opserviranoj populaciji. To ukazuje na činjenicu da treba da se nastavi sa daljim, studioznijim istraživanjem pravog mesta povreda na rang-listi najmasovnijih oboljenja u trupi.

Nema sumnje da je preventivna služba i evidencija zaraznih i drugih oboljenja u trupi postigla zavidne rezultate. Što se tiče povređivanja to nije slučaj, u prvom redu zbog toga što brojni faktori i okolnosti utiču na tu pojavu, a posledice su veoma ozbiljne, što pokazuju i podaci za period od tri meseca. Tako su, na primer, vojnici zbog povređivanja bili 598 dana na bolovanju u bolnici i trupnoj ambulanti. Međutim, 562 radna dana izgubljena su zbog ostalih oboljenja. Samo na osnovu tih podataka nije teško zaključiti da su materijalni izdaci zbog povređivanja veći nego usled ostalih oboljenja. U opserviranoj populaciji bio je jedan smrtni slučaj zbog povrede, što nije bilo kod ostalih oboljenja.

8. — DISCIPLINSKI PRESTUPI I POVREĐIVANJE

U preliminiranoj fazi u opserviranoj vojničkoj populaciji prikupljeni podaci o oblicima neprilagođenog ponašanja upoređivani su sa povređivanjem vojnika i izvršeno upoređivanje odnosa disciplinskih prestupa i povređivanja. Naime, upoređivanjem tih parametara pokušali smo da proverimo da li među tim faktorima postoje određeni korelativni odnosi, odnosno da li ovi vojnici, koji čine češće disciplinske prekršaje, pokazuju i veću sklonost povređivanju. Dobijeni rezultati ukazuju da između ova dva parametra postoji pozitivna korelacija na nivou 0,01. Naime, iz podataka se vidi da vojnici koji čine češće disciplinske prestupe imaju više povreda. Objašnjenje za tu pojavu može da se traži u strukturi ličnosti i dinamiци ponašanja svakog pojedinca.

9. — INTELEKTUALNE SPOSOBNOSTI I POVREĐIVANJE

Danas prevladava shvatanje da ličnost ima dominantnu ulogu u povređivanju. Iz strukture ličnosti proučavaju se sposobnosti, osobine i drugi aspekti i traže uzajamne veze i odnosi sa povređi-

vanjem. Što se tiče uloge inteligencije u objašnjavanju pojave povređivanja ilustracije radi ističemo rezultate izučavanja nekih autora. P. Korngold i J. Lac ispitivali su i tražili uzajamne odnose između ova dva parametra po sistemu paralelnih grupa, i našli statističke korelativne odnose među grupama. Slične rezultate dobili su i neki drugi autori.

Međutim, R. Bonnardel je ispitivao intelektualne sposobnosti kod radnika pre stupanja na posao i u procesu rada i našao značajnu korelaciju između frekvencije težine povređivanja i inteligencije kod onih koji su imali intelektualne sposobnosti ispod proseka. Prema dosadanjim istraživanjima smatra se da intelektualni nivo stoji u obrnutom odnosu sa povređivanjem, tj. što je inteligencije više, frekvencija povreda je niža i obrnuto, ali samo pod određenim uslovima. Naime, smatra se da korelacija između nivoa inteligencije i broja povreda postoji u slučaju ako je inteligencija koju zahteva određeno radno mesto niža od određenog minimuma.

Postoji više faktora inteligencije, od kojih su neki pretežno odgovorni za apstraktno, a drugi za konkretno mišljenje. Prema tom poslove lakše profesionalne aktivnosti u stanju su da obavljaju osobe sa nižim intelektualnim sposobnostima, a da ne pretrpe povrede. Druge osobe na istim dužnostima mogu da pretrpe povrede češće od prvih, ali ne zbog toga što imaju nisku inteligenciju, već zbog delovanja drugih faktora u ponašanju ličnosti, kao što su prisustvo neurotičnih crta, osećanje dosade, neposedovanje pozitivne motivacije za dotični poziv. Na radnim mestima koja zahtevaju visoke mentalne sposobnosti, intelektualno zaostale osobe ne samo da neće biti efikasne, već ta radna mesta za njih predstavljaju visok rizik opasnosti od povređivanja.

U mnogim industrijskim zvanjima veliku ulogu ima sposobnost rešavanja tehničkih problema. Smatra se da osobe koje u radu pokazuju potrebnu manuelnu sposobnost i dobru tehničku inteligenciju uspešno postižu visoke rezultate u poslu, pet puta ga manje predaju zbog povreda od onih sa nižim intelektualnim sposobnostima. Prema tome, može se očekivati da približno postoje isti odnosi između intelektualnih sposobnosti i povređivanja u Armiji.

10. — PSIHOMOTORNE SPOSOBNOSTI I POVREĐIVANJE

Psihofiziologija profesionalnog traumatizma u proučavanju etioloških faktora ličnosti izuzetan značaj pripisuje psihomotornim sposobnostima. Te sposobnosti imaju veoma važnu ulogu u ponašanju ličnosti prilikom obavljanja raznovrsnih profesionalnih aktivnosti.

One dolaze do izražaja u svim onim funkcijama gde se traži spret-
nost, brzina i potrebna koordinacija ruku, prstiju i pojedinih delova
ili njihovog celog tela. Prema rezultatima E. Farmera G. Chambersa,
F. Kirka i drugih, osobe koje spadaju u grupu među 25% najslabijih
u psihomotorici, imaju dva puta više povreda od onih koji se na-
laze u grupi 25% koji su postigli najbolje rezultate u tim sposob-
nostima.

Iz naših rezultata se vidi da pomenute sposobnosti pokazuju od-
ređene korelativne odnose sa povređivanjem. Među paralelnim gru-
pama nije nađena korelacija na nivou statističke značajnosti. Među-
tim, ispitanici kontrolne grupe (oni koji se nisu povređivali) u celini
su postigli nešto bolje rezultate od ispitanika u eksperimentalnoj
grupi (oni koji su se češće povređivali). Naši podaci se slažu sa po-
dacima stranih autora, pri čemu se mora voditi računa da je naše
istraživanje izvršeno u vojničkoj populaciji kod ispitanika čije su
psihofizičke sposobnosti i osobine ranije proveravane i koje su kroz
određene metode selekcionirani za posebne dužnosti u jedinicama i
ocenjeni kao sposobni za službu u Armiji.

11. — ZNAČAJ PORODIČNIH I PSIHOSOCIJALNIH FAKTORA U POVREĐIVANJU

Psihološka atmosfera i socijalna sredina u kojoj se razvija sva-
ka ličnost još od najranijeg detinjstva daju pečat njenoj strukturi.
Ako su ti faktori u pojedinim fazama nepovoljno uticali na njen raz-
voj, postoji mogućnost da se u strukturi takve ličnosti formiraju psi-
hopatološke osobine koje determinišu neprilagođene oblike ponašanja
i reagovanja. Doživljavanje psihotrauma, emocionalnih kriza i kon-
fliktnih situacija stvara kod takvih ličnosti osnovnu životnu nesigur-
nost koja vrlo često dovodi do ispoljavanja neurotskih i psihopatskih
oblika ponašanja.

Poseban interes pobudio je odnos nepovoljnih psihološko-soci-
jalnih činilaca ličnosti i sklonost povređivanju. Neki autori su, na
osnovu istraživanja tog problema, našli pozitivnu korelaciju između
frekvencije povreda i raznih zahteva za pomoć u socijalnim i medi-
cinskim ustanovama. W. A. Tillmann je konstatovao da su šoferi koji
se češće povređuju pokazivali i teškoće u svakodnevnom prilagođa-
vanju. Oni su vodili poreklo iz porodica čiji su roditelji bili razvedeni
i nepravedno su kažnjavani u detinjstvu i mladosti. U svojim istra-
živanjima slične rezultate su dobili J. B. Witlack, C. W. Kranell
i drugi.

Pokušali smo da proverimo ovu hipotezu i u našim uslovima i da dođemo do bližih podataka o odnosu nepovoljnih psiholoških i socijalnih faktora u periodu formiranja ličnosti i sklonosti povređivanju. Koristili smo podatke koji su dobijeni psihijatrijsko-psihološkim intervjuem kod ispitanika u paralelnim grupama. Ti podaci pokazuju razvojnu životnu liniju vojnika, posebno u vezi sa doživljavanjem psihotrauma i konfliktnih situacija u detinjstvu i mladosti. Posebno su razmatrani nepovoljni faktori u razvoju njihove ličnosti u uporednim grupama.

U obzir su uzeti sledeći faktori koji mogu nepovoljno da utiču na razvoj ličnosti: defektna porodica, česti sukobi u njoj, nepravilno usmeravanje u ličnom razvoju u detinjstvu i mladosti, sklonost neurotskim oblicima reagovanja, profesionalna neprilagođenost i sklonost doživljavanja fizičkih povreda pre dolaska na odsluženje vojnog roka. Ti nepovoljni faktori u formiranju ličnosti češće su zastupljeni u eksperimentalnoj grupi povređivanih vojnika. U nekim slučajevima oni su u ovoj grupi ispitanika i po nekoliko puta češće zastupljeni. Traženjem korelacije između paralelnih grupa, odnosno tih parametara i sklonosti povređivanju, nađeno je da između pomenutih faktora postoje uzajamni statistički odnosi.

Utvrđeno je da mladići koji su odrasli u nepotpunim porodicama pokazuju veću sklonost povređivanju od onih koji su odrasli u kompletnim porodicama. Statistička značajnost dokazana je na nivou od 0,05. Prema našim rezultatima, vojnici koji su pre Armije pokazivali veću sklonost da se češće povređuju iste sklonosti pokazuju i za vreme odsluženja vojnog roka. Statistička značajnost dokazana je na nivou 0,05. Vojnici koji su u određenim oblicima pokazivali neurotične simptome u građanstvu na isti način reaguju i u armijskoj sredini i doživljavaju češće povrede. Slični rezultati dobijeni su proveravanjem odnosa sklonosti povređivanja i profesionalne prilagođenosti. Tako, na primer, vojnici koji su u građanstvu češće menjali posao pokazuju veću sklonost da se povređuju.

12. — OSOBINE LIČNOSTI I SKLONOST POVREĐIVANJU

Svaka ličnost ima svoje individualne karakteristike i obrasce ponašanja. To može da se objasni time što svaka ličnost poseduje specifične osobine i sposobnosti u svojoj strukturi. U različitim životnim situacijama i okolnostima ličnost iz tih razloga specifično reaguje na svakodnevna životna opterećenja i ima svoj stil u rešavanju životnih problema.

Prema jednom shvatanju osobina, ličnosti mogu da se svrstaju po crtama temperamenta i karaktera. Prve bi trebalo da daju obe-

ležje emocionalnoj komponenti ličnosti, dok bi druge označavale odnose prema samom sebi, drugim osobinama, svojoj profesiji, etičkim, socijalnim i moralnim normama. Ličnosti sa normalnim i pozitivnim osobinama lako se prilagođavaju u svakoj socijalnoj sredini. Međutim, one koje poseduju psihopatske osobine, a to su najčešće psihopatske, neurotske i slabe (debilne) osobe, otežano se prilagođavaju u svakoj socijalnoj sredini. One pokazuju raznovrsne oblike nepriлагоđenog ponašanja, sukobljavaju se sa socijalnim normama i zakonskim propisima, pokazuju asocijalne i antisocijalne stavove, zapadaju u depresivna stanja, pribegavaju alkoholizmu i deliktima. Jedan od oblika takvog neprilagođenog ponašanja je i sklonost doživljavanja fizičkih povreda i udesa. Na tu pojavu ukazuju mnogi autori koji se bave ovom problematikom.

U našem radu nastojali smo da proverimo hipotezu u kojoj meri su od značaja i uzročnoj vezi ovi faktori sa povređivanjem. Pri tom smo koristili metod paralelnih grupa, a od tehnika psihijatrijsko-psihološki intervju i jedan upitnik ličnosti. Na taj način dobijeni su podaci o osobinama ličnosti ispitanih vojnika u paralelnim grupama, a zatim je tražena korelacija između ovih parametara i sklonosti povređivanja. U obzir su uzete samo neke dominantno zastupljene pozitivne i negativne osobine ličnosti u paralelnim grupama. Primera radi pokazujemo neke od rezultata koji su na taj način dobijeni u grupama. Od pozitivnih osobina razmatrana su: otvorenost prema okolini, samouverenost, aktivnost, emocionalna stabilnost, tolerantnost, popularnost, emocionalna zrelost.

Nasuprot ovim pozitivnim osobinama proveravane su u grupama negativne osobine: zatvorenost, nesigurnost, pasivnost, emocionalna nestabilnost, impulsivnost, netolerantnost, nepopularnost, emocionalna nezrelost. Prema našim podacima manje-više u svim slučajevima pozitivne osobine dominantnije su zastupljene kod ispitanika u kontrolnoj grupi, tj. kod onih vojnika koji se nisu povređivali. Naime, između paralelnih grupa u većini slučajeva statistički je dokazano da su negativne osobine dominantnije zastupljene u eksperimentalnoj grupi povređivanih. Ovo bi moglo da ukazuje da su ovi vojnici više skloni da se povređuju od vojnika u kontrolnoj grupi.

ZAKLJUČAK:

Podaci u našem ispitivanju ukazuju na to da je čovek osnovni etiološki faktor u povređivanju. Ovaj zaključak je u skladu sa savremenim shvatanjima uloge ličnosti u traumatizmu. Ljudi u jednoj

grupi, odnosno populaciji, u ovom slučaju vojnici, pokazuju individualne razlike u pogledu sklonosti povređivanju. U različitim životnim situacijama jedan procenat osoba češće se povređuje od ostalih. U principu to su one osobe, odnosno vojnici koji inače pokazuju i druge oblike neprilagođenog ponašanja u svakoj socijalnoj sredini. Dinamika ponašanja ličnosti uslovljena je njenim strukturnim osobinama, sposobnostima, motivima i znanjem. Otkrivanje osoba sklonih povređivanju moguće je različitim metodama i tehnikama. Bolje rezultate pokazuju metode koje analitičkim i sintetičkim pristupom, kao što je psihijatrijsko-psihološki intervju, proučavaju ličnost, od onih koje ličnost ispituju statički (testovi papir — olovka i test-aparati). Ove tehnike više su namenjene za selekciju ispitanika za različita i specijalna zvanja i dužnosti.

Naši podaci ukazuju da nepovoljni uslovi u kojima se razvija ličnost, kao što su defektna porodica i slični socio-psihološki faktori, utiču da se razviju neurotske i psihopatske crte, koje otežavaju prilagođavanje i povećavaju sklonost povređivanju. Radna mesta sa većim rizikom opasnosti, nedovoljna obrazovanost, niska opšta i tehnička kultura takođe povećavaju sklonost povređivanju. Ova zaključivanja su u skladu sa sličnim tvrđenjima stranih autora. Ispitivanje je pokazalo da intelektualne sposobnosti imaju određenu ulogu, ali nisu od presudnog značaja u izazivanju povreda. Iskustva stranih autora u pogledu uloge inteligencije u povređivanju takođe su nejedinstvena i neusklađena.

Osnovne mere prevencije u suzbijanju traumatizma kako u Armiji tako i u građanstvu treba usmereti u zaštiti ličnosti. U Armiji se te mere moraju prilagoditi uslovima vojničkog života i rada, vodeći računa kako o profilu ličnosti, tako i o profilu samog radnog mesta. U principu preventivne mere protiv traumatizma kao masovnog oboljenja svode se na primenu: profesionalne orijentacije, selekcije, treninga, socijalne, zdravstvene i tehničke zaštite, organizacije posla, premeštanja na nova radna mesta, različitih oblika stimuliranja, propagande i evidencije povreda.

Pukovnik docent dr
Milanko JOVIĆEVIĆ